

Fejl i den højskolehistoriske klicktæller

Af Mikkel Skovgaard

”Uagtet det raa Efteraarsveir, vore daarlige Veie og den tidligt frembryden[de] mørke Aften maatte afskrække de Fleste, saa var Skolegaarden dog opfyldt af Mennesker af alle Stænder og fra alle Amtets Kanter den Stund, da Indvielsen skulde begynde. Enkelte vare hidilede for at forherlige Festligheden ved Sang og Musik [...]. Efter Afsyngelsen af endnu en Sang, besteg Høiskolens Forstander, Kandidat J. Wegener, Kathedret og holdt Indvielses-Talen, hvoraf Nedenstaaende er, saavidt Hukommelsen er istand til at gi-
engive samme, et tro Referat.”

[Dannevirke 13/11-44]

Således indledes reportagen fra indvielsen af Rødding Højskole, der blev bragt i avisen *'Dannevirke'* – der var det primære presseorgan for dansksindede i Slesvig - knap en uge efter højskolens åbning d. 7. november 1844. Hermed blev grundstenen lagt til en særlig fri skoleform, som skulle vise sig at vinde indpas i befolkningen, og som i dag fremstår som en særegen dansk måde at holde skole på. Sådan lyder den klassiske fortælling om den danske folkehøjskoletradition, hvis historie er en solid demokratisk fortælling om fri læring og folkelig dannelse. Det er derfor ikke underligt, at Folkehøjskolernes Forening i Danmark (FFD - også kendt som *'Højskolerne'*), ikke blot har valgt at fejre 175-året for indvielsen af Rødding Højskole, men tillige at markere at hele højskolebevægelsens runder sit 175. år. Der er imidlertid en hage ved denne fejring. Til trods for denne traditionelle fortælling om Rødding Højskole, som stedet hvor det hele begyndte, så kan Rødding Højskole ikke tilskrives titlen som Danmarks første højskole.

Allerede to år inden indvielsen af Rødding Højskole åbnede der en højskole i den Slesvigske by Rendsborg. Skolen var indrettet på samme kostskoleform, som sidenhen har kendetegnet højskolerne, ligesom man ikke blot ønskede at give eleverne landbrugsmæssige kundskaber, men også at bibringe dem almen dannelse, hvilket har været og er essentielt for højskolerne – også idag.

Den 14. oktober 1842 bragte det slesvig-holstenske ugeblad *Itzehoer Wochenblatt* nyheden om indvielsen af skolen i Rendsborg, der ligesom de efterfølgende skoler blev indviet med fællessang og musik:

”Åbningen og indvielsen af den her opførte højere Folkeskole fandt sted om formiddagen den 6. denne måned [oktober]. [...] Højtideligheden begyndte med en koralsats hvorved vers 1 og 2 af nr. 634 fra *sangbogen* blev afsunget. Det var blevet aftalt, at hr. Kammer-

junker v. Neergaard skulle have holdt åbningstalen, men til alles ærgrelse meddeltes det, at han var forhindret grundet sygdom.”

(oversat fra tysk)

[Itzehoer Wochenblatt 14/10-1842]

Fagene på Rendsborgskolen talte: religion, historie, fædrelandets statistik, kropslære, zoologi, botanik, fysik, kemi, aritmetik, bogføring, geometri, nationaløkonomi, skriveøvelser og sang. Det der adskilte Rendsborgskolen fra senere tiders højskoler var, at der blev undervist på tysk, hvorfor faget 'tysk' også var en del af fagsammensætningen – både mundtligt og skriftligt. Dog skal skolen ikke opfattes som en tysksindet skole, men derimod som en skole med en slesvig-holstensk mentalitet. Dette ses blandt andet af historiefaget, som var opdelt i fire underkategorier: Verdenshistorie, dansk, tysk og slesvig-holstensk. Til sammenligning var historiefaget på Rødding Højskole underopdelt i fædrelandets og verdenshistorie.

Det kan være nærliggende at affeje tanken om, at Rendsborgskolen var den første højskole i Danmark med det argument, at den ikke var dansk. Dog giver det ikke mening at skelne skoleformer ud fra hvilket sprog der bliver undervist på, da Danmark på dette tidspunkt var en sammensætning af forskellige landområder, der, modsat en nationalstat, havde en differentieret lovgivning fra område til område. Helstaten Danmark dækkede i 1840'erne et landområde bestående af kongeriget Danmark, hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenborg, samt Island, Grønland, Færøerne og de danskvestindiske øer – en såkaldt konglomeratstat. Der er på den baggrund ingen grund til at hævde, at Rendsborgskolen ikke kan være den første danske højskole, da både Rendsborg og Rødding Højskole blev grundlagt i Slesvig, hvor undervisningssproget ikke var udtryk for et egentligt nationalstatsforhold, eftersom nationalstaterne Danmark og Tyskland ikke eksisterede på det tidspunkt. Ligeledes var tysk det officielle sprog i Slesvig i både skoler og retsvæsenet, hvorfor undervisning på tysk ikke er ensbetydende med udansk.

Hvorledes man skal betragte Rendsborgskolens tilhørsforhold, kan være svært at sætte sig ind i, ud fra en moderne nationalstatsforståelse. Imidlertid er grundlæggerne af Rødding Højskole ikke i tvivl om, hvorvidt man skal medregne skolen i Rendsborg som en del af det samlede højskolehistoriske regnskab. D. 19. august 1843 fremlagde den Slesvigske Forening – som stod bag oprettelsen af Rødding Højskole - planerne om at grundlægge en højskole i Nordslesvig. Denne skole skulle have en indretning magen til en anden skole i Slesvig:

”Naar Talen har været om en Høiere Bondeskole, saa har man næsten altid tænkt sig en Anstalt hvor Bondesønner, efter at være confirmerede, kunde i et Par Aar lære noget Mere, end deres hidtilværende Skolegang gav Leilighed til. Den eneste, vi have her i Landet, den Rensborger, er ogsaa anlagt efter denne Plan.”

[Dannevirke 19/08-1843]

Røddingskolens grundlæggere var ganske bevidste om, at de ikke var de første der grundlagde en skole af den karakter i Slesvig, og grundlæggerne af Rødding Højskole regnede tilligemed skolen i Rendsborg for lige så indenlandsk, som den de

var i færd med at planlægge oprettelsen af. Alligevel har eftertiden ikke taget Rendsborgskolen i betragtning, når det samlede danske højskolehistoriske regnskab skal gøres op.

Højskolen - et demokratisk projekt

Når nu ikke Rødding Højskole er den ældste, kunne man foranlediges til at tro, at Rødding Højskole i så fald må være den næstældste højskole i Danmark. Men også her bliver Rødding overhalet. Kun knap tre uger før indvielsen af Rødding Højskole åbnedes der en højskole i den nordsjællandske by Sundbylille. Skolen havde rødder helt tilbage til 1841. Her begyndte den senere forstander – Niels Holger Callesen - at undervise sognets bondesønner, i hvad der bedst kan betegnes som en art aftenskole. Imidlertid lykkedes det i løbet af et par år at rejse tilstrækkelig kapital til at erhverve en egentlig skolebygning, så eleverne kunne bo på skolen.

”Fredagen den 18de [Oktober] indvieded den for den høiere Bondeskole i Hjølund Sogn bestemte smukke, rummelige og solide Bygning, som ved et Actiesammenskud, især af Egnens Bønder, til Beløb omtrent 2500 Rbd. i afvigte Sommer er opført paa en i samme Øiemeed kjøbt Jordlod paa Sundbylille Mark. – Som hele Sagen i sig selv er smuk, saaledes var denne Høitidelighed, der betegner ei blot det Øieblik, hvorfra denne Skole maa betragtes som endelig grundlagt for Fremtiden, men tillige et vigtigt Moment i Bondestandens Fremskriden til aandelig Cultur.”

[Berlingske Politiske og Avertissements-Tidende 28/10-1844]

At en skoleåbning skal ses som et ”vigtigt Moment i Bondestandens Fremskriden til aandelig Cultur”, siger ikke så lidt om, hvorledes datidens samfund betragtede bondestandens dannelsesniveau. Omend det kan virke nedværdigende at beskrive en stand helt generelt som værende uden åndelig kultur, så indeholder ovenstående citat samtidig et udtryk for samfundets bekymring for bondestandens uddannelse. Denne bekymring skal ses i lyset af de demokratiske vinde der blæste ind over Danmark i 1830’erne, der førte til oprettelsen af stænderforsamlingerne i 1834 og kommunerne i perioden 1836-41. Disse institutioner gav som noget nyt folket mulighed for at engagere sig i politiske spørgsmål.

Netop de nyoprettede stænderforsamlinger og kommuner blev brugt som afsæt for en artikel i den bondevenlige avis *’Almuevennen’* d. 8. marts 1843, hvor planerne om at oprette en ”Undervisnings-Anstalt for voxne Bønderkarle” i Venslev på Vestsjælland blev luftet.

”Der har i de offentlige Blade været skrevet meget om Bondestandens Mangel paa Oplysning og aandig Udvikling, og om Nødvendigheden af at stræbe efter Mangelens Afhjelpning; især er denne Nødvendighed traadt ret iøjnefaldende frem, da Bonden fik Sæde i Danmarks Folkeraad [Stænderforsamlingerne], og det ny Communalvæsen har endelig aabnet enhver tænkende Bondes Øine for det Uforsvarlige i, længere at udsætte de nødvendigste Foranstaltninger

for at see [...] Landbo-Ungdom[en] bibragt en større Kundskab og Dannelse end deres Fædre.”

[*Almuevennen* 8/3-1843]

Til trods for de gode intentioner forblev denne skole en idé. Men manden bag artiklen - skolelærer Rasmus Sørensen – forkastede ikke tanken om at bibringe landbougdommen en større kundskab og dannelse end deres fædre, og det lykkedes ham fem år senere at oprette Uldum Højskole.

Det var denne bekymring for bondestandens ageren i de demokratiske institutioner som Rasmus Sørensen lagde for dagen i 1843, der også var drivkraften i oprettelsen af skolerne i Rendsborg, Sundbylille og sidenhen Rødding. Man var ganske enkelt nervøs for om bondestanden, grundet deres manglende dannelse, ville blive demokratisk overrumplet af andre med en højere uddannelse, og om bondestanden generelt ville kunne tale deres sag i de nyoprettede demokratiske institutioner.

Dette demokratiske problem satte højskolerne sig imidlertid for at rode bod på, hvorfor det demokratiske og åndeligt dannende var en væsentlig del af højskolerne undervisningsformål fra den første skole i Rendsborg og frem til århundredeskiftet. Skolernes fagsammensætning vidner om, at skolernes formål var at danne en befolkningsgruppe, der ernærede sig ved landbruget. Undervisningsfagene bestod af en blanding af praktiske landbrugsmæssige kundskabsfag og åndeligt dannende fag.

Denne dannelses- og kundskabsmæssige fagfordeling finder vi blandt andet på den højere bondeskole i Sundbylille. I avisen '*Almuevennen*' meddeler forstanderen skolens fagsammensætning – eller undervisningsgenstandene som det hed – for vinteren 1844-45:

”Underviisningsgjenstandene ere: Religion, Bibelhistorie, Dansk, Tydsk, Fædrelands- og Verdenshistorie, Geographi, Naturhistorie, Naturlære, Geometri, Regning, Retskrivning, Skiønskrivning, Tegning, Jorddyrkningschemi og Haugevæsen. [...] Udenfor Skoletiden meddeles de Elever, hvis Forældre forlange det, Underviisning i Fransk og Engelsk.”

[*Almuevennen* 01/01-1845]

Denne fagsammensætning er typisk for højskolerne i deres ungdomstid, og en fagsammensætning lig Sundbylilles fandtes i mange afskygninger med små variationer på de forskellige højskoler rundt om i landet. Altid med en blanding af åndeligt dannende fag og kundskabsmæssige færdighedsfag til fælles.

Det kan måske undre, at Grundtvig og hans højskoletanker ikke bliver nævnt i forbindelsen med oprettelsen af de første højskoler i Danmark. Imidlertid er det yderst begrænset hvor meget Grundtvig optræder i 1840'ernes højskoledrøftelser. Først da han får skænket midlerne til at oprette en højskole i 1853, bliver han i højere grad associeret med højskolerne, men nogen direkte praktisk betydning for højskolerne får han aldrig.

Overhøring og eksamen

Imidlertid er der et undervisningsmæssigt spørgsmål der skiller Rendsborg og Sundbylille fra Rødding – spørgsmålet om overhøring og eksamen. Mens man anvendte eksamen på skolerne i både Rendsborg og Sundbylille er dette ikke tilfældet for Rødding Højskole. I dag er højskoler og eksamener uforenelige størrelser, og det kan derfor være nærliggende ikke at tælle Rendsborg og Sundbylille med i det højskolehistoriske regnskab, eftersom de anvendte eksamener. Begynder man imidlertid at fraregne højskoler, der benyttede sig af eksamen fra listen af højskoler, må man udover Rendsborg og Sundbylille også fraregne skoler som Uldum, Hindholm, Viby J, Smidstrup, Oddense (eller Salling) fra det samlede højskolehistoriske regnskab. For at sætte dette i kontekst blev der fra 1842 og femten år frem oprettet femten højskoler, hvoraf mindst syv af dem anvendte eksamen.

Indtil højskolerne fandt en egentlig form i sidste tredjedel af 1800-tallet, var eksamen en praksis, der blev afholdt på mange højskoler. Uagtet hvor gavnlige den eksamensfrie skole kan være for den frie undervisning, og hvor karakteristisk den er for højskolerne i dag, så er det ”eksamensfrie” ikke et kendetegn for de første højskoler, og kan dermed heller ikke anvendes som en markør for, om en skole bør regnes for en ”ægte” højskole eller ej.

Skolen i Sundbylille nåede aldrig at vokse sig tilstrækkelig stor, og måtte se sig nødsaget til at lukke ved treårskrigen udbrud i 1848. Alligevel nåede skolen at gøre sig gældende indenfor folkeoplysning og demokratisk dannelse af bondestanden, og bør regnes med til det samlede højskolehistoriske regnskab.

Samme skæbne overgik skolen i Rendsborg der måtte lukke allerede i 1848. Herefter fulgte en turbulent tid for hertugdømmerne med de to slesvigske krige. Efter 1864 blev Rendsborg og Rødding underlagt preussisk styre, og skolen i Rødding så sig tvunget til at flytte nord for kongeaen til Askov. Rødding kom tilbage til Danmark som en del af Sønderjylland efter genforeningens grænsedragning i 1920, mens området omkring Rendsborg forblev tysk som en del af Weimarrepublikken.

Regnskabets time

Hvordan kan det så være at skolerne i Rendsborg og Sundbylille ikke tæller med i det højskolehistoriske regnskab? Allerede fra slutningen af det nittende århundrede blev Rødding Højskole betragtet som den første højskole i Danmark. På trods af et enkelt højskolehistorisk forsøg i 1944 på at ændre denne opfattelse, har fortællingen om, at Rødding Højskole er Danmarks første, levet videre helt indtil i dag, hvor 175-året for indvielsen af ”Danmarks første højskole” snart vil blive fejret på Rødding Højskole.

Samtidig med at man fejrer Rødding Højskoles 175-års jubilæum, vil man også markere at hele højskolebevægelsen runder sit 175. år. Denne festligholdelse er orkestreret af Foreningen af Folkehøjskole i Danmark (FFD), som med sammenlægningen af jubilæerne er med til at cementere Røddings position i højskolehi-

historien. På FFD's hjemmeside kan man se, at argumentet for afholdelsen af højskolebevægelsesjubiléet er den samme gamle sang, at "den 7. november 1844 åbnede den første danske højskole i Rødding." FFD's generalsekretær – Niels Glahn – kan imidlertid forsikre om, deres "tilstræbte faktuelle historie ikke er baseret på holdninger", og at FFD vil forhøre sig om sagen.

Det har de imidlertid gjort, og nuancerer i en artikel på deres hjemmeside, hvorfor det netop er Rødding Højskole, der i deres øjne bliver tildelt titlen som Danmarks første højskole. FFD holder imidlertid fast i ikke at tælle skolen i Rendsborg med på grund af det nationale aspekt, og fremhæver både at undervisningsproget var skolen på tysk, og at Rendsborg idag ligger udenfor den danske nationalgrænse som grunde til ikke at tælle Rendsborgskolen med i det højskolehistoriske regnskab. Samtidig bliver det fremhævet, at FFD regner Rødding Højskole som den første på grund af, at begge de højere skoler i Rendsborg og Sundbylille ikke viste sig levedygtige. At levetiden for både skolerne i Rendsborg og Sundbylille var temmelig begrænset er ganske evident. Dog skal man holde sig for øje, at Rendsborgskolen ikke havde eksisteret i mere end et år, da grundlæggerne af Røddingskolen ønskede en skole magen til den i Rendsborg. At definere den første højskole er imidlertid ikke et spørgsmål om levetid – omend det ikke er uvæsentligt. Det er derimod i højere grad et spørgsmål om kronologi, og om at brede inspirerende ringe i højskolelandskabets indsø.

At gå over i historien

Hvornår bliver en begivenhed eller bevægelse så betydningsfuld, at man begynder at beskrive dens begyndelse? Kort sagt – hvornår går noget over i historien? Citaterne fra de forskellige skoleindvielser vidner om, at folkene bag godt var klar over, at disse skoler havde potentiale til at få en fremtrædende stilling indenfor den folkelige oplysning. Alligevel må der nødvendigvis gå noget tid, inden man kan se om skolerne vokser sig levedygtige, før man kan begynde at nedfælde deres historie. På det tidspunkt hvor højskolerne var blevet levedygtige, og man begyndte at studere højskolernes historie samt at anerkende deres betydning, var og forblev Rendsborgområdet tysk. Dette faldt sammen med at Preussen - sidenhen Tyskland - gennem 1800-tallet overtog Sveriges rolle som Danmarks arvefjende nummer et. Det kan derfor ikke afvises, at det nationale aspekt har spillet ind i historieskrivningen om den danske højskole, da man ikke har ønsket at tildele sine ærkerivaler æren for at grundlægge den første i en række skoler, som med tiden skulle vise sig at blive en del af en dansk nationalkarakter. Denne nationale fortælling har i mellemtiden vokset sig stærk, selvom de historiske kendsgerninger fortæller noget andet.

Hvorfor Sundbylille ikke tæller med, er imidlertid sværere at svare på. Der findes imidlertid endnu en stærk højskolehistorisk fortælling, som stadig lever i bedste velgående, omend der ikke er kildemæssigt belæg for den. Efter 1864 flyttede Rødding Højskole til Askov, hvor der blev grundlagt en ny højskole. Askov Højskole blev i 1860'erne og frem den mest dominerende højskole i landet, og lagde, i samarbejde med skolerne i Vallekilde og Testrup, fundamentet til den højskoleform, som sidenhen skulle blive den mest udbredte, og den skoleform som vi i dag associerer højskolerne med. Det skaber imidlertid en god fortælling at fremskrive

en lige linje mellem den (påståede) første højskole og den højskole der skulle blive den dominerende skole i højskolelandskabet. Imidlertid skyldes Askov Højskoles succes i højere grad Askov Højskoles spinkle lærerkollegium – med forstander Ludvig Schrøder i spidsen - end en egentlig fortsættelse af Røddingskolens undervisningsformål og -metoder.

Det er fantastisk at Rødding Højskole har kunnet eksistere i 175 år (på trods af et intermezzo fra 1864-1920), og det er bestemt værd at fejre, at denne frie skole, der lever i bedste velgående, har så gamle rødder. Man skal blot være opmærksom på ikke at forveksle Rødding Højskoles 175-års jubilæum med 175-året for højskolebevægelsen, da sidstnævnte er to år ældre.

Reportagen fra indvielsen af Rødding Højskole i 1844 afsluttes med at gengive hvilke skåle, der blev udbragt til det efterfølgende festmåltid. Om det bliver de samme skåle der vil blive udbragt d. 7. november når Rødding Højskole fejrer deres 175-års jubilæum, er nok tvivlsomt. Dog har højskolerne vist sig levedygtige, og skolerne i både Rendsborg, Sundbylille og Rødding har, uanset deres levetid, bidraget til at afprøve og udvikle denne særlige danske skoleform, der forhåbentlig vil eksistere i 177 år endnu.

”Efter endt Indvielse fandt et Festmaaltid Sted, ved hvilket udbragtes følgende Skaaler: For en heldig Fremblomstring af Høiskolen, som ved danske Mænds uforglemmelige Bestræbelser og Hs. Majestæt Kongens faste Villie, ligeover for de mange fremdukkende Vanskeligheder, [...] for de Gjæve, som havde indseet en Høiskoles Gavnlighed og fulgt deres Hjertes Trang til Ideens Realisation [...]; for Almueskolelærerne, paa hvis Forarbeide og Troskab Høiskolens Vel var afhængig.”
[Dannevirke 16/11-1844]